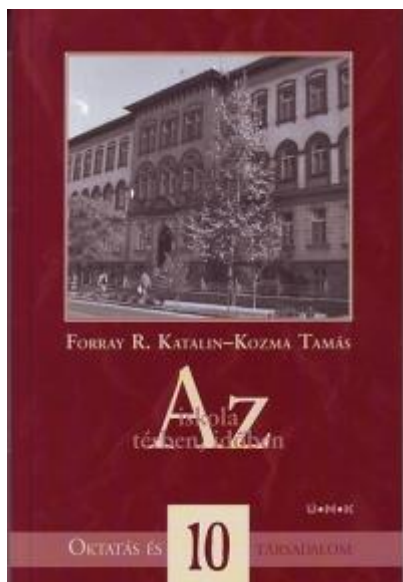

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2011/10/savoly-maria-negy-evtized-pedagogiai-kutatasainak-osszefoglalasa-02-03-07/>

Sávoly Mária

Négy évtized pedagógiai kutatásainak összefoglalása

Forray R. Katalin – Kozma Tamás: Az iskola térben, időben. Szerkesztette: Bíró Zsuzsanna Hanna. Oktatás és társadalom sorozat. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2011. 290 l.

Mielőtt valaki elhamarkodott véleményt alkotna a fent jelzett kötetről, hogy tudniillik mennyiben lehet egyáltalán aktuális a magyar oktatás jelenlegi átalakulási folyamatában két prominens kutatóknak az 1970-es évektől született tanulmányaiból szerkesztett válogatás, érdemes a szerzők „visszatekintő” vallomásából néhány igen karakterisztikus megállapítást idézni:

„A szakértő dilemmája mindig az, hogy mennyiben szolgálja és mennyiben formálja maga is a politikát. Pontosabban: ha az ő adatai formálják a politikát, akkor miért nem ő van a politikus helyén? Ezért szakértőnek lenni

hosszú távon zsákutcás karrier. ...

Talán a szakértősködéssel függ össze, talán az adott politikai kontextussal, az a korlátozott nyilvánosság, amelyben ezek az írások újra meg újra megjelentek. Újra meg újra: ez annyit jelent, hogy nemcsak a gondolatok, de maguk a szövegek is többször előfordultak különböző válogatásokban, sokszorosított kéziratból és előadás szövegektől egészen a tankönyv fejezetekig. Ennek egyszerű oka volt: éppen az a korlátozott nyilvánosság, amelyen belül viszonylag szabadon írhattunk és nyilatkozhattunk, de amelyen kívül szinte áthatolhatatlan volt körülöttünk a fal. ...

Nem mintha a mai olvasó ezekben az írásokban nagy és súlyos politikai titkokat olvashatna ...

Ami különleges: hogyan lehetett előre látni a jövőt? Lehetett-e egyáltalán? [...] Egy-két dolgot viszont különös módon jeleztek. ...

Jelezték például Budapest egyes „alközpontjaiban” a később életre hívott bevásárló és szórakoztató központokat (igaz, ezeket is „művelődési városközpontokként” vizionáltuk). Jelezték például az új lakótelepeken (sokkal) később létrejövő (felső) oktatási intézményeket (igaz hogy általános művelődési központokként). Jelezték azt a helyi-területi elitet, amely aktivizálódva sok helyütt magát a politikai fordulatot hajtotta végre 1988-91 között (az egykori Magyar Demokrata Fórum helyi szervezeteit). S valamiképp jelezte-jelezhette volna, ha kellőképp odafigyelünk rá – a Kádár-rendszer bukását.” (12-13. l.)

A fentiek alapján ajánljuk tehát a kötet tanulmányozását mindazoknak, akik pedagógiai pályára készülnek, akik az oktatáspolitikai, oktatásszervezési terén munkálkodnak, mivel egyrészt a (közel)múlt és a jelen kapcsolódási pontjai eligazodást, elgondolkodást jelentenek, s a múlt hibáiból (melyek közül nem egy még itt él tovább) új következtetésekhez, megoldásokhoz lehet jutni; másrészt a kötetben ismertetett kutatási módszerek a jelen körülmények között is adaptálhatók oktatásfejlesztési stratégiák

Sávoly Mária: Négy évtized pedagógiai kutatásainak összefoglalása

kidolgozása és realizálása területén, akár a születőben lévő oktatási törvény, ill. tanterv kimunkálása, az új rendeletek alkotása során.

Mindezeket igazolják már az első tanulmány (*Művelődési városközpontok – iskolarendszerünk távlati fejlesztési stratégiája*) részletei, melyek a '70-es évek Magyarországnak társadalmi-, gazdasági-, kulturális területi különbségeit és az iskolarendszer továbbfejlesztésének problematikáját taglalják. Külön érdemes figyelni azon részekre, melyek a szakképzés, az integrált középfokú oktatás akkori helyzetével és távlati kilátásaival foglalkoznak az ipari, mezőgazdasági körzetek különféle típusú településein.

Pedagógiatörténeti elemeken túl, településtörténeti, életmód-történeti dokumentumként is szolgálnak, sőt akár történelem-, társadalomismereti órákon is beépíthetők az *Oktatás távlati fejlesztése Budapesten* s az *Oktatástervezés megyei szinten* című tanulmányok. Előbbiben a '70-es évektől kiépülő fővárosi lakótelepek és a területükön szervezendő oktatási létesítmények kérdéskörére érdemes koncentrálni, s izgalmas kutatói feladat lenne összevetni a jelenlegi állapottal. Ugyanígy lehetne egy összehasonlító elemzés tárgya a tanulmánynak a szakközépiskolákat és az akkori ún. szakmunkásképző intézményeket vizsgáló részeinek s a szakképzés jelenlegi problémáinak egybevetése, főleg a gazdasági ágazatokhoz, a piaci igényekhez történő igazodás tekintetében.

Kutatási, felhasználási szempontból hasonlóan főleg a jelenkortörténet vonatkozásában lenne hasznosítható a jelzett, megyei szintű oktatástervezést Komárom megyében bemutató, 1978-80 közötti kutatásokra támaszkodó tanulmány. Az akkori társadalmi feltételrendszert és oktatást, az iskolázottságot és ipari fejlettséget, a szelektív népességcserét, a hagyomány erejét, a középfokú oktatás népességmegtartó funkcióját Esztergom, Tatabánya, Tata, valamint Komárom és vidékén feltáró vizsgálatok különösen figyelmeztetőek, ha ezeket a rendszerváltást követő két évtized alapvető gazdasági, településszerkezeti, társadalmi, kulturális stb. változásainak tükrében gondoljuk át.

Az 1983-ban született *Lakossági érdekérvényesítés* című tanulmány sok megállapítása máig érvényes, s továbbgondolkodásra készíti az oktatáskutatókat.

„Meglehetősen nyilvánvaló, hogy az állampolgár egyik legfőbb törekvése az oktatás különböző formáin keresztül gyermeke, áttételesen családja jövőjének biztosítása. Innen nézve a legfontosabb állampolgári törekvés olyan képesítés megszerzése a gyermeke számára, amely a kívánatosnak tartott, eltervezett jövője felé segíti [...]”

Az oktatásügy által kívánt javak persze nem mindenkinek egyformán fontosak egy strukturált társadalomban ... Közismerten más és más jövőt tervez gyermekének a társadalmi struktúrában különböző helyeket elfoglaló egyik vagy másik család, ilyenformán különböző képzettséget és bizonyítvány kíván szerezni gyermekének az iskola révén. A sor az iskola iránt közömbös csoportoktól az oktatási rendszerben megszervezhető legmagasabb képesítésekhez ragaszkodó társadalmi csoportokig terjed.” (112-113. l.) – írják a szerzők.

Noha a tanulmány részeivel kapcsolatos konzekvenciák a közben bekövetkező objektív változások miatt érvényüket veszítették, de a kutatási alapkérdésekre adandó válaszok keresése nem lenne haszontalan a jelenlegi települési-társadalmi szituációkban.

Míg az előző tanulmányok inkább a pedagógiatörténeti kutatások dokumentumai közé tartoznak, az 1988-ban, az akkori Művelődési Minisztérium felkérésére készült, *Az oktatásfejlesztési koncepciója* című anyag már közvetlenül a rendszerváltás előtti „órák” szülötte, s egy rendkívül figyelemre méltó adalékot jelent a mai oktatásfejlesztési munkálatokhoz.

Ugyanebbe a kategóriába tartozik az ugyancsak 1988-ban született *Társadalmi hatások és iskolahálózat* kezdetű tanulmány, melynek máig ható aktualitású alfejezete „Az iskolák rehabilitálásának társadalmi hátteré”-vel foglalkozik. Számos, máig érvényes

Sávoly Mária: Négy évtized pedagógiai kutatásainak összefoglalása

megállapításai közül is kiemelkednek az alábbiak, hisz az új körülményeink között, új aspektusokban, de az alapprobléma tovább él és megoldásra vár.

„Ma már nemigen szorul bizonyításra, hogy az iskolakörzetesítések tömegesedése a hetvenes években része volt annak a centralizálási politikának, amely társadalmi-gazdasági életünk minden területén érvényesült. A centralizálás és az infrastrukturális fejlesztés egyidejű elhanyagolása gyorsították a kisebb településeknek az erodálódását, amelyeket a településpolitikai elhalásra ítelt. Olyan, gyakran immár visszafordíthatatlannak tetsző folyamatok zajlottak le, amelyek a korábbi körzetesítéseket utólag igazolják, illetve néhol körzetesítéseket tesznek szükségessé ma is. Az utóbbi években viszont a politikai hangsúlyok és állásfoglalások változása, ezzel összefüggésben a társadalmunk egészében erősödő öngazgatási igények nyomán egyre többször hallani arról is, hogy új iskolák születnek illetve egyes települések vissza tudták szerezni iskoláikat.

Miért van szükségük a kis falvaknak, tanyáknak iskolára esetleg olyan esetekben is, amikor a központi iskolába való bejárás különösebb nehézséget nem okoz, amikor a körzeti iskola biztosítani tudja a személyi és tárgyi feltételeket?

Az iskola elvitele nem egyszerűen annyit jelent, hogy a gyerekek is ingázni kényszerülnek, ha mégoly kedvező feltételek között is. Az iskola a társadalom kulturális tőkéjéből való részesedés tárgyiasult szimbóluma, hiánya az attól való megfosztottság jól érzékelhető jele, amellyel akár minden nap találkozhat a falusi lakos, amint elhalad az egykori iskola romosodó, raktárnak (jobb esetben kulturális célra használt) épülete mellett. Természetesen nem gyermekei taníttatásának lehetőségétől érzi kínzóan megfosztva magát az iskola nélküli település, hanem mindazoktól a társadalmi javaktól, amelyek a helyi iskola épületében, berendezésében, pedagógusaiban, egész tevékenységében öltenek formát. [...]

Az iskola rehabilitáció az általunk megfigyelt esetek túlnyomó többségében lakossági kezdeményezésre történik.” (Kiemelés az eredeti szövegben, 185-186. l.)

A rendszerváltást közvetlenül követő időszak (1991) terméke a *Hány plusz hány? (Közkeletű félreértések az iskolai szerkezetváltásról)* fejezet anyaga még egyértelműbb fundamentumát kell, hogy képezze sok vonatkozásban a jelenlegi oktatáspolitikai, oktatásszerkezeti megújulásnak. Annál is inkább, mivel nemcsak a '91-es év alapszituációjából indulnak ki a szerzők, hanem az akkori állapotot előidéző szerves történeti korreláció kapcsolatrendszerébe ágyazva keresik az akkori megoldási lehetőségeket olyan területeken, mint például az iskolatípusok és a hozzájuk kapcsolódó szerkezeti variánsok, a tankötelezettség kérdése, a szakképzés problematikája, a középiskolai képzés általánossá válásának következményei.

Ugyanebbe a kategóriába tartozik a kötetnek *A pályaválasztás területi vizsgálatát* valamint a *Tanulási szándékok, elhelyezkedési lehetőségeket* tartalmazó részei. Utóbbinál külön érdemes felfigyelni az alábbi, jóllehet azóta alapvető negatív tendenciájú változásokon is átment tényezőkre:

„A területi feszültségek a fiatalok lakóhelyének, adott képzési helyének és lehetséges munkába állási helyének földrajzi különbözőségéből erednek. Pontosabban abból a körülményből, hogy a lakóhely, a kívánatos munkahely és az iskola nemcsak hogy nem található egy helyen ..., hanem közöttük a közlekedés is nehezen oldható meg. A helyzet, mint ismeretes részben az iskolahálózat fejlesztéséből, részben az iparfejlesztési politikából következett. [...]

A munkavállalás és elhelyezkedés szempontjából már most is, később pedig egyre inkább azok a fiatalok kerülnek hátrányba, akiknek a lakóhelyén megközelíthető távolságban nincsenek alternatívan választható munkahelyek.” (235-236. l. Kiemelés tőlem – S. M.)

Éppen az előzőek alapján azoknak is elmélyült tanulmányozásra ajánljuk a fentieket, akik napjainkban a munkanélküliség csökkentésének lehetőségeit keresik, minthogy alapigazság e '93-as tanulmány következő gondolata is: *„Az a naiv elképzelés, hogy az*

Sávoly Mária: Négy évtized pedagógiai kutatásainak összefoglalása

iskola autonóm és a közvetlen társadalom környezete egyfajta piacként szívóhatást gyakorol rá, többé-kevésbé ugyancsak a múlté. Kormányzati figyelem nélkül a modern állam iskolahálózata ugyanúgy nem építhető ki – vagy csak igen jelentős veszteséggel – mint ahogy a közlekedése vagy a közigazgatása sem.” (239. l.)

Az előző két tanulmányba foglaltakat vizsgálja egy másik aspektusból az ezredforduló éveiben keletkezett, *A fejlesztés térségi változatait* taglaló anyag, mely a regionális változásoktól a beavatkozási térségek fejlesztési alternatíváiig teszi nagyító alá a problémákat.

A kötet záró tanulmánya (*Felnőttek a felsőoktatásban*) a közelmúltban született. Így ezért is érdemel kiemelt odafigyelést, mert megállapításai közvetlenül érintik a mai közép- és felsőfokú oktatási rendszert, amennyiben az „élethosszig tartó tanulás” multiperspektivikus megközelítését vetítik mind a tovább tanulni szándékozó felnőttek, mind a rendszert zavartalanul működtetni akarók felé.

Az a széles spektrum, amely a kötetbe foglaltak ismeretanyagát és gyakorlati hasznát alapozza meg „térben és időben”, a kiemelkedő kutató páros mellett a szakmailag profi és rendkívül érzékeny szerkesztő, *Bíró Zsuzsanna Hanna* érdeme is. Ahogy a mű utószavában összegzi közös céljukat:

„A kötet összeállításakor tehát szerettünk volna egy olyan szöveggyűjteményt adni, ...amelyben kronologikus rendben követhető nyomon egyrészt a szerzők elméleti és empirikus munkássága, másrészt a tudományos kutató és oktatáspolitikai szakértő szerepek – a szerzők által gyötrelmesnek, kudarcosnak vallott, más kontextusban és kevésbé érintetten inkább izgalmasnak mondható – összehangolási kísérlete. Ha tetszik ez az adalék a tudománytörténet vagy a tudományszociológia számára.” (279. l.)